

LEIDEN BEZET

LEERLINGENBOEKJE MET
VOORBEREIDENDE LES

ERFGOED LEIDEN EN OMSTREKEN

OORLOG!

Deze les gaat over de eerste dagen van de tweede wereldoorlog (WO2). Hij begint op de dag dat in Nederland de oorlog uitbreekt en eindigt op de eerste dag van de bezetting.

Je maakt kennis met zes leerlingen uit de klas van meneer De Wit. Ze zitten in de vijfde klas (dat heet nu groep 7) en het is mei, dus al bijna schoolvakantie.

Dit zijn de leerlingen:

KEES: Kees' vader werkt bij de gemeente. Hij wil graag een sterk Nederland onder één sterke leider. Daarom is hij lid van de NSB. Kees is lid van de Jeugdstorm, hij heeft een mooi uniform en houdt van zingen.

RIETJE: Rietje woont vlakbij school. Haar vader heeft een boekwinkel. Haar broer is gemobiliseerd voor het leger. Rietjes ouders zijn erg begaan met mensen die het slechter hebben dan zij zelf.

SARA: Sara's vader werkt bij de universiteit op de administratie. Sara's familie is Joods. Haar moeder helpt af en toe mee in het joodse weeshuis. Sara gaat dan wel eens mee.

GIJS: Gijs woont bij zijn grootouders op een boerderij. Zijn moeder leeft niet meer en zijn vader is beroepsmilitair. Hij werkt buiten schooltijd mee op de boerderij.

ELS: Els' vader werkt in een fabriek. Ze hebben een groot gezin. Els heeft twee oudere broers, één oudere zus en nog vijf broertjes. Haar broers zijn nog net te jong voor de mobilisatie. Els moet vaak haar moeder helpen in het huishouden.

HENK: Henks vader is stratenmaker. Henk heeft nog een broertje en een zusje. Ze wonen in een woonwagen. Niet in het woonwagenkamp. Eigenlijk staat de wagen al stil zo lang als Henk zich herinnert. Hij kent wel veel reizende woonwagenbewoners. Hij houdt van avontuur.

Dan zijn er de VERTELLER, meneer DE WIT en de DIRECTEUR.

Oorlog: vrijdag 10 mei 1940

- VERTELLER: Het is veel rustiger dan anders deze ochtend op het schoolplein. De kleinere kinderen worden door hun ouders afgezet en sommigen zijn aan het hinkelen en knikkeren.
Rietje komt als eerste van de vijfdeklassers aan. Ze is moe, vannacht werd ze wakker van een hels lawaai. Toen ze opstond heeft haar vader haar weer naar bed gestuurd, maar slapen ging toch moeilijk met die herrie. Er staan wat zesdeklassers in groepjes druk te fluisteren. Dan komt Kees het schoolplein oprennen, met rode wangen komt hij op Rietje af.
- KEES: Rietje, heb je het al gehoord? Vannacht is Duitsland ons land binnen komen vallen! Hoorde jij ook de vliegtuigen?
- RIETJE: O, nee! Was dat die herrie? Is het nu oorlog?
- VERTELLER: Nu komt ook Sara, Rietjes beste vriendin erbij staan. Haar donkere ogen vallen extra op in haar bleke gezicht.
- RIETJE: Dag Saar, zo te zien heb jij het ook al gehoord.
- SARA: Ja, dat was vannacht niet te missen. Ik keek naar buiten en zag al die vliegtuigen met hun zwarte kruisen. Dat zijn Duitsers, zei mijn vader. We dachten dat Nederland niet betrokken zou raken bij de oorlog. Ik hoop dat alles goed is met Piet?
- KEES: O ja, Riet, je broer! Die zit in het leger! Waar zit hij eigenlijk?
- RIETJE: Bij Rijswijk. We hebben nog niets gehoord...
- SARA: Zou hij dit weekend niet met verlof komen?
- RIETJE: Daar had ik nog helemaal niet aan gedacht. Dat gaat natuurlijk niet door. En ik keek er zo naar uit hem weer te zien.

VERTELLER: Gijs komt hard aanfietsen.

GIJS: Joehoe, goedmorgen allemaal! Ik moest echt tussen de soldaten door fietsen.

VERTELLER: Hij woont op de boerderij van zijn grootouders buiten de stad. Ook Henk, die in een woonwagen woont komt het schoolplein op. Niet alle vijfdeklassers zijn er. Zal Els zich weer verslapen hebben?

HENK: Hallo allemaal! Er zijn parachutisten geland bij vliegveld Valkenburg. Spannend hoor!

Activiteit 1: inleven

VERTELLER: TRINGELINGELING... De directeur zwaait zo hard met de schoolbel dat de kinderen ervan schrikken. Ze gaan netjes twee aan twee staan. Eerst gaan de eersteklassertjes naar binnen. Allemaal groeten ze braaf de directeur: goedmorgen meneer de directeur en hij knikt terug. Els komt nu eindelijk ook aanlopen en gaat naast Henk staan.

ELS: Oef, net op tijd. We waren naar de radio aan het luisteren. Weten jullie al dat het oorlog is?

HENK: Ja natuurlijk. De hele school weet het al.

RIETJE: Het is ook niet echt te missen. Je hoort de hele tijd knallen en schieten.

VERTELLER: Nog net niet als laatsten zijn zij aan de beurt. Alleen de zesdeklassers komen nog na hen. Dat zal niet lang meer duren, want het is al mei. Over een paar weken is het zomervakantie. Achter Rietje en Sara lopen Kees en Gijs. Gijs trekt Rietje aan haar vlecht.

GIJS: Die vlecht past precies in mijn inktpot.

VERTELLER: Rietje durft zich niet om te draaien om hem een mep te geven, ze zijn te dicht bij de directeur, maar ze schopt even heel snel hard naar achteren. Gijs laat meteen haar vlecht los.

GIJS: Stomme meisjes, kunnen ook nooit tegen een grapje.

VERTELLER: Kees houdt met moeite zijn lachen in. De vijfde klas komt bij het lokaal van meneer De Wit, hun meester. Hij is nog niet binnen, maar iedereen gaat op zijn plek zitten. Er blijven wel vijftien plekken leeg. Dan komt meneer De Wit binnen en de leerlingen staan meteen netjes naast de schoolbanken.

KLAS: Goedemorgen meneer De Wit

DE WIT: Goedemorgen kinderen. Ga eens netjes zitten.

VERTELLER: Ze weten wat dat betekent. Iedereen gaat goed rechtop zitten en vouwt zijn armen over elkaar.

DE WIT: Mooi, vrijdagochtend, dat betekent hoofdrekenen, maar ik denk dat we het over iets anders moeten hebben. De oorlog is uitgebroken. Dit keer zullen we niet neutraal blijven, hoe graag de regering, en iedereen eigenlijk, dat wilde. Ik denk dat we de oorlog moeten bespreken. Laten we beginnen met Duitsland. Wie is daar de rijkskanselier?

VERTELLER: Kees steekt meteen zijn vinger op.

DE WIT: Ja, Kees, zeg het maar.

KEES: Adolf Hitler van de NSDAP, Nationaal Socialistische Duitse Arbeiders Partij.

DE WIT: Goed zo, Kees. Hitler is aan de macht gekomen tijdens de economische crisis. Wie geeft hij vooral de schuld van de crisis?

- SARA: De Joden, meester. Daarom zijn er veel Joden uit Duitsland naar Nederland gevlucht. Het weeshuis is de laatste jaren veel voller geworden. Mijn moeder helpt daar wel eens en zij vertelde dat.
- DE WIT: Juist. Hitler wilde ook alle Duitsers weer samen in een land hebben. Er wonen namelijk veel Duitsers in Polen en in Tsjecho-Slowakije. Hitler heeft Sudetenland, in Tjecho-Slowakije al ingelijfd. Vorig jaar hebben Duitsland en de Sovjet-Unie samen Polen aangevallen. Ieder van één kant. Welke landen hebben toen aan Duitsland de oorlog verklaard?
- RIETJE: Engeland, meneer, en ehh.
- GIJS: En uhm, nee, wij niet natuurlijk. België? O nee, Frankrijk!
- DE WIT: Inderdaad. Engeland en Frankrijk hebben Duitsland meteen de oorlog verklaard. Nederland niet, wij zijn alleen overgegaan tot mobilisatie van het leger. Wat betekent dat, mobilisatie? Els, jij hebt al een tijdje niets gezegd.
- ELS: Mobilisatie, dat is als iedereen wordt opgeroepen voor het leger, toch?
- DE WIT: Ja en dat niet alleen. Ook als neutraal land wil je niet dat de legers van andere landen door jouw gebied gaan. Daarom moet je de grenzen verdedigen. Voor de zekerheid bereid je het hele land wel voor op oorlog. Daarom zagen jullie de laatste tijd veel meer militairen rondlopen dan vroeger en zijn sommige van jullie familieleden ook opgeroepen. Ik heb nog wel wat foto's van de mobilisatie.
- Foto's: mobilisatie*

Mobilisatie 1939, militairen in de latrine bij Oud Poelgeest, ELO PV38157B.12.

DE WIT: Kinderen, het is bijna tijd voor het journaal. Goed dat we een radio hebben in de klas. Laten we hem aanzetten. En het is zondag moederdag. We gaan allemaal netjes een gedicht kalligraferen voor de moeders. Gijs, jij mag iets voor je grootmoeder maken.

Activiteit 2: radiouitzending

VERTELLER: De radioaflevering is nog niet afgelopen of de directeur komt het lokaal inlopen. Iedereen staat meteen naast zijn bankje.

KLAS: Goedemorgen meneer de directeur.

DIRECTEUR: Dag kinderen. Ik kreeg net een telefoontje, dat de scholen dicht gaan in verband met de oorlog. Allemaal rechtstreeks naar huis. Doe voorzichtig op straat.

VERTELLER: Dat laten ze zich geen twee keer zeggen. Door het geraas en geknal zorgt iedereen dat hij snel weer thuis is.

Activiteit 3: discussie over het nieuws 75 jaar geleden

Tweede oorlogsdag: zaterdag 11 mei 1940

VERTELLER: Op zaterdagochtend is er nog steeds geen school. Vijf kinderen zoeken elkaar op op het schoolplein. Sara is er niet bij.

HENK: Ik ben gaan kijken, gisterenmiddag, bij vliegveld Valkenburg. Voorzichtig natuurlijk, want er werd nog gevochten. Ik heb me in een bosje verstopt.

GIJS: Ik heb nog helemaal niets van mijn vader gehoord. Hij zit in het leger, hè. Maar niet bij Valkenburg, hoor, dus je kunt hem niet gezien hebben. Hij zit in het oosten van het land. Daar wordt ook hard gevochten.

ELS: Ja, mijn broer Piet is ook gemobiliseerd. Ik ben wel trots op hem hoor. Zij verdedigen ons land.

GIJS: Ja, ik ben ook trots op mijn vader!

HENK: Bij het Haagse Schouw is ook hevig gevochten.

RIETJE: Onze Duitse buurman is opgesloten in het Pesthuis.

KEES: Maar we zouden toch neutraal blijven? Ik snap niet waarom Hitler ons aanvalt. We doen toch niets verkeerd hier in Nederland?

VERTELLER: Dan gaat het luchtalarm. De school is dicht, dus daar kunnen ze niet schuilen. De kinderen rennen naar het huis van Rietje, die vlakbij woont. Daar krijgen ze allemaal een kopje thee. Zodra de kerkklokken luiden om het einde van het luchtalarm aan te kondigen, stuurt Rietjes moeder iedereen naar zijn eigen huis.

Activiteit 4: luchtalarm oefenen

Pinksteren en moederdag: zondag 12 en maandag 13 mei

Het is een heerlijk zonnig weekend. Raar dat het zulk mooi weer is, terwijl het oorlog is. Alle kinderen zijn dit weekend thuis bij hun familie. Omdat de gevechten maar doorgaan, gaat ondanks het mooie weer niemand naar buiten om te wandelen. Alleen een ommetje in de eigen straat durven ze aan.

Het is een vreemd weekend. Een Amsterdam gezin is een weekendje naar de Veluwe . Vanuit Breda zijn deze zondag juist mensen op de vlucht voor verwachte bombardementen. De regering en het koningshuis vluchten naar Engeland.

Bredanaars op de vlucht voor de oorlog, Pinksteren 1940, archiefphoto BN De Stem.

Rotterdam: dinsdag 14 mei 1940

's Ochtends is het nog steeds fijn weer en het blijft rustig. De scholen zijn nog gesloten. In de middag gaat twee keer het luchtalarm omdat er eskaders vliegtuigen overvliegen. Bij Koudekerk en Hazerswoude vallen bommen.

Tegen de avond zijn er weer veel bommenwerpers in de lucht. Ze vliegen naar het zuiden. Om zes uur 's avonds kan Rietje vanuit haar huis de rookwolken boven Rotterdam zien hangen. Rotterdam is gebombardeerd.

Diezelfde dag geeft de Nederlandse generaal Winkelman Rotterdam over aan de Duitsers.

Capitulatie: woensdag 15 mei 1940

Onder de dreiging dat andere steden ook gebombardeerd zullen worden, tekent generaal Winkelman op 15 mei de overgave van heel Nederland. Dagboekfragment van Han de Wilde:

Maandag 15 Mei, om 14 uur, kwamen de eerste Duitse troepen Leiden binnen. Allereerst motorrijders, daarna auto's, dan enorme tanks, luchtafweergeschut op auto's, alles schitterend gecamoufleerd. Het was een beklemmend moment.

Bezet: donderdag 16 mei 1940

Op donderdag 16 mei beginnen de scholen weer. Het is wel raar. Een week geleden was het nog geen oorlog, nu is Nederland bezet door Duitsland. Niet iedereen is er ook op tijd. De klok is die nacht 1 uur en 40 minuten verzet naar de Duitse zomertijd. Dat betekent dat sommige kinderen bijna twee uur te laat op school komen. Als je die avond niet naar de radio hebt geluisterd, is het makkelijk om dat gemist te hebben.

Activiteit 5: kijken filmpje 'Oorlog!' met herinneringen aan het uitbreken van de tweede wereldoorlog

Leiden bezet: onderzoek bij Erfgoed Leiden en Omstreken

Hoe gaat het tijdens de bezetting verder met Henk, Rietje, Gijs, Sara, Kees en Els? Het zijn verschillende kinderen die de oorlog verschillend beleven. Jullie gaan onderzoeken wat er allemaal speelde tijdens de bezetting.

Erfgoed Leiden en Omstreken heeft veel archieven, voorwerpen en informatie uit de tweede wereldoorlog. Die gaan jullie gebruiken voor jullie onderzoek.

In groepjes ga je aan de slag met een van deze oorlogskinderen. Voor elk kind is er een kist met informatie. Die informatie gebruiken jullie voor jullie onderzoek. Elk van jullie maakt over één onderwerp een stukje voor het dagboek van Sara, Kees, Henk, Rietje, Gijs of Els.

Alles bij elkaar vormt een beeld van de oorlog, zoals jullie leeftijdsgenoten die beleefd zouden hebben.

Kinderopvanghuis van mevrouw Piena, 1945, ELO LB1380/16 doos.

